

illum hisce tam multis hortamentis, atque pollicitationibus sublevat, satis ostendit, quàm ipse de se sentiret humiliter. Nam quanto sibi minus arrogat homines, tanto magis celeste sibi auxilium demeretur. Et cum se, ut miserimos mortales ab rebus omnibus imparatos agnoscent, tum demùm divinâ ope, quam ex animo implorant, et in quâ fiduciam suam omnem collocant, digni habentur. Sine quâ ope, ut prorsus nihil boni in rebus humanis patrari, ita omnium minimè magistratus rectè geri possunt. Cum enim, ut ante quoque est à nobis dictum, omnes homines suapte naturâ sint ad *avaritiam* propensissimi, qui posset fieri, ut ullus omnium in magistratu officium suum tueri quiret, nisi singulari præsidio Dei esset munus, et veluti circumseptus? Et verò quàm parùm feliciter illiusmodi fungantur muneribus ambrosii illi suarum rerum ostentatores, multa quotidie trista exempla docent, dum tandem à Deo destituti totas sæpè respub. secum in exitum trahunt.

Verba illa duo, *אין ראה אלהים נבקים*, rem eandem significant, fortitudinem sive animi, sive corporis; hoc tamen loco ad animum pertinet. Elicit ergo illa ejusdem rei repetitio hortationem vehementiorem. Quod sequitur, *nam tu mittes populum hanc in possessionem terræ*, etc., alio atque alio accipi sensu potest: vel ut sit pollicitum, ex quo magnam animo fortitudinem concipere queat Josua, perinde ac si ad hunc modum explicatius loquatur Deus: *Sis magno et fidente animo: planè enim futurum est, ut tu conficias, quod Moses non potuit; neque enim tibi obstat quidquam, cur minus huic populo promissam hereditatem distribuas; vel ut exercende fortitudinis materiam contineat, hoc est, ut causam explicet Deus, cur illum fortem firmumque esse jubeat, quasi dicat: Magno tibi est opus animo, et forti, cum debeas hunc populum ducere possessum eam terram, quam juratus promisi olim ipsius majoribus. Si posteriorem sententiam sequamur, magna fuerit emphasis in demonstrativo *hanc*, ac si dicat: Populum nunquam Deo, nedùm suis ductibus, satis morigerum, sed cervicis semper durissimæ, populum ex iis prognatum parentibus, quorum ego, annos jam quadraginta, contumaciam atque vecordiam pertuli in deserto, neque tamen voluerunt ad meas vias animum advertere; populum qui suâ immodicâ petulantia etiam Mosis animum, aliqui constantissimum ita conturbavit, ut adversus me ille peccaret: has, inquam, atque*

his similes alias difficultates ostendet nobis sed occultè, demonstrationis pronomen *hanc*, si posteriorem sententiam amplectimur, quam ego certè præ alterâ probò, ut genuinam. Illud porrò, *quam juravi patribus*, etc., argumentum continet certissimi eventus rei. Jam enim exacta fuerat quarta generatio, tempusque aderat, cum ea fieri deberent, quæ Deus Abrahamo aliisque hujus populi majoribus, jurejurando promiserat eventura posteritati ipsorum, post quartam generationem. Illorum enim posterò demonstrat pronomen, *ipsis*.

VERS. 7. — PRORSUS ESTO FORTIS ET FIRMS, etc. Particula, *כי*, non est hoc loco exceptiva, sed potius affirmativa, *prorsus omnino*; aut expletiva: similiter atque in Genesi, *והוה כי יראת אלהים נבקים*, *utique, certè, profectò, non est metus Dei in hoc loco*. Cæterùm est in hoc versu conduplicatio, quæ amplificandæ rei gratiâ solet adhiberi, eamque non parùm etiam auget vocula, *valde*. Sed quod superiore versiculo factum non est, explicatur isto, quâ in re animi imperatoris fortitudo atque constantia versari potissimum debeat, ut assignato sibi munere fungi rectè possit, nempe in religione pietateque adversus Deum. Quarum virtutum norma id temporis erat Mosis lex, nunc est Christi. In eo ergo rectè administrandi imperii atque magistratus prudentia est posita, ut divinæ legis observationi opera detur. Nam si quis sui animi sensum, et quæ sua sibi dictat libido, ea in gubernandâ republicâ, magnâ animi contentione sequi instituat, non is profectò fortis, constans, prudens, sed pertinax, temerarius, stultus fuerit appellandus, citiusque rempublicam perdidit, quàm servârît. Possunt quidem leges civiles peculiariter condita videri ad moderandum rectè respublikas, quales plurimæ certè apud Mosen, non tamen omnes sunt; et proinde nihil opus esse universâ Mosis aut Christi lege principi, ad rectè imperandum. Verùm quàm longè sæpè ab æquitate absit scripturarum legum civillum rigor, nisi is judicio, divinâ quidam probitate informato, temperetur, proverbio est pervagatum. Ad hoc, quis nescit, quàm variis modis illa ad cujusque arbitrium voluntateque interpretando extorqueri possint; ut etiam prorsus dissimulari præsertim à viris principibus, quibus ipsa voluntas atque libido pro lege est, si quidem Deum non reverentur. Etenim non jam de eo qui jus modò dicat, sed qui magistratum, aut imperium gerat, agitur; quem profectò non idèò solum oportet omni-

bus pietatis in Deum numeris esse absolutum, quò nihil improbi sciens ipse committat; sed vel magis etiam, ut quod rectum probumque est, id Deo monitore ubique videre, et ad id suos cives popularesque, tum vitæ suæ exemplo, tum auctoritate dirigere possit.

Hebræi legem vocant *תורה*, quasi doctrinam atque institutionem dicas, aptissimo sanè vocabulo, siquidem lex est vivendi ratio præceptis tradita, quibus jubentur ea quæ faciendâ sunt, prohibenturque contraria, quæ profectò minus plenè aut Græcorum *νόμος*, aut Latinarum, *lex*, significant. Nam *νόμος*, vocabulum dictum à distribuendo cuique quod suum est, et *lex* à delecto, solam naturâ omnibus insitam æquitatis rationem, quæ scriptis legibus adjuvatur, complecti videntur; à Hebræorum *תורה*, Mosis et Christi institutionibus respondet plenius, in quibus multa legislatorum solâ auctoritate voluntateque nituntur, qualia sunt, circumcisio, baptismus, agnus paschalis, diligendi inimici, alia multa quæ ad naturæ instinctum, nisi fortassè *ἀναγκαστικόν*, referri nequeunt; sed in religione mera sunt posita, ut sacri ritus. Porrò duo illi infiniti modi, ut vocant grammatici, *לשבור לעשות*, sic ipsi inter se hærent, ut ego reddidi; neque opus est copulam addere de suo, ut Latinus fecit, secutus septuag. interpretes, suo more. Quod dico, comprobat versiculus proximus, ubi explicatâ litterâ *lamed*, verbi *לשבור*, per *לענין*, hæc ipsa verba sic connectuntur, ut *observes facere*. Non sum tamen nescius interpositam esse aliquando copulam, ut in Deuteron. 7: *Et observaveritis atque feceritis mandata mea*. Est autem, observare, agere, idem quod animum attendere ad agendum, operamque dare ne quid eorum omittatur, quæ lege sunt præscripta. Nehemans Gerundensis, scriptor, ut inter Judæos doctus atque acutus, putat *obscerrare*, ad ea præcepta quæ vocant negativa, *facere* verò, ad ea quæ affirmativa appellant, debere accommodari: ut prius ad abstinentiam à vitis, posterius ad virtutis actiones pertineat. Quod tum fortassis rectè dicitur, cum est, ut dixi, interposita copula. Atqui frustra videtur moneri Josuâ, ut observet agere secundum universam legem Mosis, atque inde speret felicitatem et prudentiam, quam credibile apparet, neque illum, neque quemquam omnium hominum, præter unum Jesum Christum, præstare id potuisse. Erat enim, ut divus Petrus ait, Mosis lex, jugum, quod neque majores Judæorum, neque posterî ferre poterunt. Sed res-

ponderi potest, ex pontificis Leonis sententiâ, Deum talia interdum hortari, interdum jubere etiam; non quod is qui jubetur, illa præstare prorsus valeat, dum carne mortali circumdatus est; sed ut nostrum exitum desiderium, rogatusque præstet ipse auxilium, hoc est, ut corrupta nostra natura ex hujusmodi mandatis agnoscat, quantum suo creatori debeat, pro eâ virtute, quâ pollebat effecta ante vitium peccato arbitrium: simulque inde suæ quâ nunc est affecta, inopia sibi conscia; ut quæ ne velle quidem aut cogitare quod bonum Deoque gratum sit, nedùm perficere queat absque illius subsidio, perpetuis votis, et mente, quoad ejus fieri potest, tota ad Dei auxilium confugiat, atque ab eo petere nunquam desinat, ut ipse, pro suâ paternâ clementiâ, illam sic suâ celesti gratiâ informet atque comparet, ut et velit et possit efficere, quæcumque ejus numini grata acceptæque sint. Hoc divus Augustinus tribus sic expedit verbis: «Deus, inquit, impossibilia non jubet, sed jubendo comonet et facere quod possis, et petere quod non possis.» Sed hæc questio pluribus à nobis disputabitur ad caput 22.

Sed enim quid sibi vult, quod ait Deus, *quam imperavi tibi Moses?* Non enim lex singulariter Josue, sed universè populo Israelitico imperata est. Et ipse legis liber primum est sacerdotibus portantibus arcam sacram traditus, atque commendatus: ut quorum esset legem docere atque interpretari, et difficiles in eâ questionibus explicare; quique ut nuntii Domini exercitum, de lege sunt interrogandi; deinde verò omnibus senioribus Israelis, hoc est, magistratibus reip., quorum est legis interpretes tueri. Nimirum sibi præcipue impositas esse leges, cum sacras, tum civiles, meminisse principes debent. Nam ipsorum vitæ prohibitas, iis omnibus quos sibi subjectos habent, omnis probitatis certissima lex est. Quæcumque enim mutatio in ipsis extiterit, eadem mox sequetur in populo. Quare si magnis ipsi virtutibus, et in religionis, et in civilis vitæ cultu præditi fuerint, non ex illis solum, tanquam suis bonis, præclari sunt existimandi, verùm etiam vel multò majorem laudem merentur ob eas virtutes quæ tunc publicè omnes cives colunt, ut quarum ipsi suo exemplo causam dederunt, sicut contra, perniciosissimè de repub. merentur vitiosi principes, quia non solum vitia concipiunt ipsi, ut inquit Cicero, sed ea infundunt in civitatem. Neque solum vituperandi sunt, quia ipsi corrumpuntur, sed mul-

tò magis, quòd plurimos mortales corrumpant, plusque aliis exemplo, quàm sibi peccato noceant. Leges igitur potissimùm ipsis principibus magistratibus præsunt; hì verò deinde populo. Quapropter magnà ratione dicitur, Mosen Josuæ præcipuè, et quasi propriè, legem imperàsse. Præclarè enim apud Xenophontem Cyrus existimabat, nullis legibus incitare se posse melius suos ad virtutis studia, quàm si se ipse pro omnibus virtute egregiè ornatum, exhibere parentibus niteretur. Animadvertere enim se dicebat, meliores quidem fieri homines per scriptas etiàm leges; at bonum principem oculatam legem hominibus esse, quippe qui ipsos facillimè et temperantes efficere, et intemperatè viventes notare castigareque possent. Ac proinde dabat operam, ut quæ ad divorum cultum spectarent, ea imprimis ipse curæ sibi esse ostenderet. Et quæ sequuntur apud eundem alia, quibus suis prælucebat Cyrus, virtutum exempla. Debent profectò sæpè ista apud animum suum cogitare, quibus imperium et potestas à supremo Domino est assignata. Hic enim ipsorum facta et consilia examinabit aliquando accuratissimè. Et cum sint ejus reguè administri, nisi legi paruerint ipsi, congruenterque se voluntati illius gesserint, horribiliter et celeriter invasurus est ipsos. Durum enim et præceps judicium exercebitur in eos, qui alios dignitate antecedunt; et *in potentes potenter vindicabitur*, ut elegantissimè monet Sapia. Sed hæc hæc.

Sequitur in ordine sacrorum verborum: *Ne divertas ab eò ad dextram aut sinistram*. Ex his quæ jam sunt dicta, hoc dignum observatione est, quòd Deus jubet Josuam legibus religionis parere, eisque se habere, quas Moses servus suus condidisset; non autem novas aliquas ipsam sibi suisque parentibus scribere, quamvis cum summo esset alicui imperio. Ex his porò verbis, quæ jam adduntur, *non divertas, etc.*, concilietur, neque illud principibus esse permissum, ejuscemodi leges, quæ ad sacros ritus præsertim, cultumque divinum pertinent, benè à servis Dei, quibus hoc nunquam ille delegavit, conditas, suo arbitrato extorque, atque, ut nunc vocant, reformare. Quà in re, ut in pluribus aliis, nostrum hoc seculum sibi nimio plus quàm oporteat, indulget. Sed hoc quoque hæc.

R. Levi F. Gersonis, opinatur, ad dextram eos declinare, qui de suo aliquid divinæ legi addunt; ad sinistram verò, qui detrahunt. Sic

enim videtur Moses interpretari, Deuteronomio, hunc locum. Ego puto simul utroque significari, tum quàm rectissimè atque sincerissimè præstari à nobis mandata Dei, cum simplicissimè præstantur, sicut nobis à majoribus, per sacrosanctæ Ecclesiæ doctrinam continuè successione sunt tradita: neque novis protei ingenii disquisitionibus, hùc illuc versantur. Nunquàm enim profectò magis delirant homines, neque usquàm periculosiòs, quàm cum in sacris rebus sui animi sensum in consilium adhibent, suoque modo sapere sibi permittunt. Quod, cum in Josuà non tulerit Deus, quem sui gregis summum imperatorem ipse delegerat, et singulari sapientià per spiritum suum celeste amplificaverat; quid nobis fiet, qui majore fastu, quàm pietate, et eruditionis ejusdam opinione magis, quàm sancti Spiritus instinctu id ademus?

Illud porò, *ab eo*, quia masculino genere dictum est, non videtur ad nomen, *legem*, referri posse, cum hoc sit generis feminini. R. David Kimbi ergo, Mosen in eo spectari autumat, ac si dicat Deus: Ne divertas à Mose, hoc est, Mosis præscripto: vel, librum legis, per synecdochen. Sed non est insolens in sacris litteris ea generis mutatio. Nam David filiam regis, hoc est, feminam, consolat, ait: *Propatris tuis erunt filii tui*; ubi utrumque, pronomen est generis masculini. Sin autem, Davidem hic ad regem ipsum retulisse sermonem mavis existimare, quem in psalmi initio alloquebatur, certè vetus Hebræorum observatio, sive traditio, quam vocant, *כסדר*, notavit *כסדר*, pro *כסדר*, positum hoc loco esse.

Sequitur in sacro textu: *Ut prudens sis in omni eo, in quo versaberis*. Verbum *דרכי*, quod reddidi, *prudens sis*, interpretantur Hebræorum magistri, felix sis, Chaldaæ, ut solent, secuti; verùm prudentiam atque intelligentiam hoc loco notare, manifestum fit ex verbis versiculi octavi. Sed parùm interest. Nam omnis ubique rei benè feliciterque gerendæ ratio in prudentià est posita. Est quidem nonnunquam felix temeritas; sed tunc ferè fraus sibi fidem in parvis præstruit; ut cum operæ pretium fuerit, majore cum mercede fallat, ut apud Livium Q. Fabius Max. dicebat.

Chaldaæ verbum, *דרכי*, quod nos, *versari*, sumus interpretati, putavit incensum significare. Vertit enim: *Ut sis felix in omni loco in quo ambulaveris*; atqui, ut sæpè alibi, ita hinc quoque non ambulare, sed studium operamque in re aliqua ponere, significat.

Et Deuteronomii capite 29, ubi hæc cadem sunt à Mose scripta, pro *דרכי*, est *דרכיך*, hoc est, *in omni re quam acturi estis*. Cæterum nostræ sapientiæ atque prudentiæ summam in legis divinæ observatione positam esse, monet etiàm Moses, ubi istis consentanea verba ad populum facit, inquit: *Jam verò Israel obtempera præscriptis et institutis, quæ ego vos hodiè exequenda docui; ut viciatis, possessumque eatis terram, quam Dominus Deus patrum vestrorum dat vobis. Nihil addatis ad illud verbum, quod ego vobis impero; neque dematis quidquam ab eo, ut observetis præcepta Domini Dei vestri, quæ ego vobis mando*. Et post pauca: *En docui vos præscripta et jura, sicut mihi jusserrat Dominus Deus meus, ut secundum ea agatis in terrâ quam itis possessum, eaque observetis et faciatis. Est enim ea vestra sapientia et prudentia ob oculos nationum, et quæ sequuntur. David quoque divinè cecinit, nos securiòs versari non posse in omnibus nostris actionibus, quàm si verbum Dei præluceat sequamur. Lucerna, inquit, *pedi meo verbum tuum, et lumen itineri meo*. Sed est talibus dietis plena sacra historia. Nam qui Dei verbum sequitur, æternam veritatem sequitur, quæ fallere nullâ in re potest, ut semper ille certissimus esse queat de felice eventu; quantumvis interim multa accidant, quæ hominum judicio non probentur. Humana enim sapientia, ut Cambyses apud Xenophontem dicebat, nihil certius novit, quid optimum sit dispicere, quàm si quis sorte duetâ, quod ea monstrârit, id exsequatur. At Deus æternus omnia perspicere habet, quæ facta sunt, quæ sunt, quæ denique ex quibusque sunt consequuntur.*

VERS. 8. — NON MOVETUR LIBER LEGIS ISTE, etc. Jubetur Josua eum librum, aut potius ejus libri exemplum, in quem librum contulerat Moses universam legem, quam celesti instinctu, atque ab ore Dei dederat, die nocteque legere, et meditando expendere singula, quòd possit accurate omnia vite suæ functionibus exprimere, neque usquàm ab iis discedere quæ ille præscripsit. Ita enim fore, ut et prudentem, et prosperè omnia gerat. Est igitur eadem ferè hujus, quæ superioris versiculi sententia. Sæpiùs enim res tanta, et ex quâ omnis ratio magistratûs benè gerendi pendebat, fuit inculcanda. Infirmum autem est, ne dicam absurdum, quòd quidam hic docendæ atque explicandæ legis curam demandari Josuæ contendunt, quia jubetur librum legis non amittere ab ore. Nam quid hoc sibi velit, pro-

ximis est verbis explicatum, his dico: *Sed meditare in eo die nocteque*, hoc est, assidè eam vivendi institutionem, quam Moses conscripsit, legio; vel potius ore, animoque versato: eam mediator, commentatorque. Etsi enim, quod de ore dicitur, verba, quantum apparet, requirat, ea tamen non esse concionantis verba, vocabulum *דבר*, quod est in sacro contextu, declarat. Est enim *דבר*, ita mentem rerum rerum cogitatione pertractare, ut ex ipsâ veluti effervere, verba etiàm in ore nascantur, qualia qui secum meditantur solent susurrare. Jam verò quorsum ista sive lectio, sive commentatio verbis spectet, patefacit is, qui subnectitur, finis: *Ut observetis agere secundum omne quod scriptum est*. Non enim hoc ait, ut docere legem, quam meditando perceperis, queas, sed ut ipse omnes tuas actiones in colendo efficiendoque munere tibi assignato, hoc est, imperio, ad eam normam insitutas, dirigasque.

Quod dico, clariùs etiàm perspicitur ex iis quæ apud Mosen Deuteronomio, cap. 17, v. 18, his planè consentanea, sunt constituta, de rege olim eligendo, deque ejus officis. Sic enim illic scriptum est: *Cum sederit (de rege agitur) in solio regni sui, describit sibi exemplum legis hujus à sacerdotibus Levitis acceptæ; in libro, idque exemplum apud eum esto; et id legito per omnes dies vite suæ, ut discat revereri Dominum Deum suum, observetque omnia verba legis istius, et præscripta ista, ad præstandum ipsa, ne tollat animos supra fratres suos, ne defleat à mandato ad dextram, aut sinistram, quò extendat utatam in regno suo, cum ipse, tum filii ipsius inter Israelitas, etc.* Primum enim ex his bona conjectura concilietur, Josuam quoque hic juberi, ut exemplum legis à sacerdotibus acceptæ sibi describendum curet, idque apud se perpetuò præstò habeat, legat, relegat, expendat. Nam ipsum *אֲבִרְגָמֶנֶס*, ut diximus, Levitis sacerdotibus erat traditum, apud arcam sacram servandum. Deinde et illud perspicuum fit, quæ ob res legis studium tantoperè commendetur principibus reipub., nempe ut ipsi quàm optimi evadant, probitateque non concionando, aut sacra verba populo interpretando, sed suæ vite exemplo doceant, neque in sui muneris functione ipsi à recto usquàm aberrent. Est quidem alibi universis et singulis Israelitis mandatum, ut legis verba in cordibus suis insculpta habeant, in postibus portisque suis inscribant, in manibus, in oculis gestent; domi, peregrè, stantes, jacentes de illis loquantur,

commententurque. Sed, ut jam disseruimus, principes, quantum cæteros excellunt dignitate, tantum hoc quoque studio debent excellere. Cæteroque verò quatenus rerum ecclesiasticarum procuratio ad civilem atineat magistratum; et cur reges ab Isaiâ educatores sive nutriti Ecclesie appellentur, non est præsentis loci disputare. Et David, regesque et magistratus alii, religionis et pietatis laude clari in sacra historia, suis exemplis satis docuerunt. Sed decurram à præsentis versiculi initio breviter, ut veluti upâ complexione pateat omnis ratio descendendæ legis divinæ. Principio jubet Deus, eos præsertim qui respub. moderantur, nunquam legis librum de manibus deponere, cum ait: *Ne dimoveatur liber legis iste, etc.* Deinde parùm esse utilem lectionem ostendit, nisi multâ commentatione et meditatione omnia apud animum expendantur, dum inquit: *Et meditare in eo die nocteque.* Denique et lectionem, et meditationem nihil prodesse docet, nisi ad res ipsas conferantur, atque ad vitæ actiones accommodentur, quando hæc addit verba: *Ut observes agere, etc.* Nam ut apud Talmudicos bene scriptum est: *Qui sacras litteras legit, nec confert ad rem, similis est ei qui seminat crebrò, metit verò nunquam; aut feminæ, quæ sæpè parit, sed continù partus sepelit; aut denique cantori totos dies cantanti:* nullum enim isti habent operæ pretium.

Postremò amplissimum istius studii emolumentum promittit is qui fallere nescit, cum versiculum his claudit verbis: *Tunc enim prosperabis viam tuam, et tunc prudens eris.* Malè ergo sano judicio, vel perversâ cupiditate verius, plerique omnes sacras litteras ne à limine quidem salutamus, sed vitæ otium aut ad voluptatem, aut ad questum, aut denique ad ostentationem in aliis disciplinis consumimus. Et si qui fortè sacris studiis operam impendimus, non tam ad colendam pietatem, vitæque ipsa quæ didicimus representanda, quam ad detestabilem ambitionem, et gloriosam ostentationem, id agimus, contra atque majores nostri fecerunt. Eoque fit, ut promissum inde fructum minimè consequamur, hoc est, neque felices, neque prudentes evadamus, sed acerbò odio per summas contentiones mutuùm inter nos colligere, convicia invicem facere: et in summâ, quamvis potius hæresim extremâ pertinaciâ asserere, et quæ semel somniavimus dogmata, mordicùs tueri non desistimus, quam fraternæ charitatis et concordie Ecclesie, quæ ubique in illis litteris nobis commendantur,

ullâ ratione habitâ, alter alteri vel latua culmum cedere sustineamus, ne ullam scilicet vanissimâ gloriose jacturam faciamus.

Sed ad institutum nostrum revertamur. Illud, die nocteque, proverbialis locutio est. Homerus dicere solet *νύκτα τε καὶ ἡμέρα πάντα*. Significat autem assiduitatem, quanta commodè atque opportunè præstari possit, hoc est, quæ omnem prorsus negligentiam excludat, ac nullò etiam magis fastidium et satietatem: hoc in Deuteronomio de rege dicebatur: *Per omnes dies vitæ suæ.* Quare non satis scitè R. Ismael apud Talmudicos, cum à sororis filio rogaretur, liceretne sibi Græcorum jam scripta legere, postquam Mosis institutionem universam percipisset, jussit illum dispicere, essetne hora aliqua quæ neque ad diem, neque ad noctem pertineret. Eam enim solam, si ulla esset, fas esse aliis, quàm divinæ legis studio impendere. Rectius aliquantò ibidem R. Samuel, Nehemanni filius, censebat, non esse, quod hic scriptum habetur, præceptum et debitum, sed, ut loquimur, benedictionem, quasi diceret, non sic mandari, ut prorsus et plenè præstari debeat, sed ut intelligamus, in eo positam esse maximam felicitatem, si quis assiduò Dei legem meditetur. Hoc enim David quoque divino expressit versu, cum ad hunc aut similem alludens locum, caneret: *Beatum illum esse et planè felicem, cujus animi voluptas in lege Dei est, quique hanc die nocteque meditatur; fore enim ut prosperè ei succedat quicquid ille egerit; cum improbi homines, et qui Dei spiritu non ducuntur, temerè ad quævis agenda, nullo recto consilio, sed libidinibus suæ vento rapiantur.* Demonstrativum iste, *καὶ ἐξ ὧν*, notat earum legum librum, quas leges Moses considerat. Nam nugæ nugantur Talmudici, cum alii scribunt Josuam, quo tempore his eum verbis Deus est affatus, exemplum legis mosaicæ ante pedes habuisse; alii pro vexillo manibus gestasse. Sic enim scriptum est in commentario Genesis magnæ. Dixit R. Simcon, filius Johai: *Exemplum legis fuit vexillum Josuæ. Et quo tempore ei presentiam suam declarabat Deus, reperit sedentem, et descriptam legem manibus teneantem; atque ad ipsum: Esto fortis, Josua; et esto validus, Josua: non dimoveatur liber legis iste ab ore tuo.* Sed enim si tantum momentum ad rei tum publicæ, tum private felicitatem in eo positum esse statuebat Deus, si princeps assiduò observationi legis Mosis daret operam, quid nostris principibus in Christi lege faciendum putabimus? quæ non est ill-

tera occidens, sed spiritus vitalis, et cælestis gratia, quæ fit, ut natura ipsa liberetur, ut peccatum non dominetur; atque ad vitam denique perveniamus æternam, sicut ait D. Augustinus; an non eam à sacerdotibus Levitis, non autem *κατὰ τὸν νεκρὸν ἀποκρίθων τῶν ἁγίων ἀφ' ὧν*, acceptam in suis animis inscribere curabunt, die nocteque apud mentem suam expendent, commentabunturque? Sed, heu pudor! ipsi lubentiùs venabula, canes, accipitres, aleam, ne turpiora dicam, tractant; atque hæc querela juxta ad ipsos sacram rerum antistes, pontificesque pertinet, atque ad civiles magistratus. Nam videre est etiam eos, qui conceptis verbis, dum initiantur, spondent, se totâ vitâ operam duros, ut veterem Mosis novamque Christi legem rectè intelligant, perceptam suum gregem doceant; eos, inquam, videre est ab hoc studio esse omnium alienissimos. Sed quibus interioribus rebus dediti sint, piget dicere, neque dicto opus est, cum res ipsa sit jam pervagatissima.

Sequitur in ordine sacri textûs: *Tunc enim secundabis viam tuam, et tunc prudens eris.* Ex hoc loco conficitur, verbum *כָּלֵךְ*, propriè prudentiam significare; cui virtuti, quia felicitas ferè consecutanea est, fit ut hæc notare sæpè videatur. Tanquam enim diversa ponuntur *כָּלֵךְ*, et *כָּלֵךְ*; nisi si contendas rem eandem unam duobus istius periodi membris dici. Cætera explicata sunt in extremo versûs septimi.

VERS. 9. — AN NON FRETUM TIBI? ESTO FORTIS, etc. Primum hujus versiculi membrum figurata interrogatio est, acriùs imperandi causâ adhibita, q. d.: Facio ut memineris te à me jussum esse, forti animo, meique fiducia intrepidum quasvis difficultates sustinere et aggredi. Ego enim, qui sum Deus tuus, in omnibus tuis actionibus tibi adero monitor, præmonstrator, adjutor. Particula enim, *כָּלֵךְ*, crebrò affirmat acriùs, instigatque potius, quam interrogat. Septuag. solent ferè reddere adverbio, *ἰσθὲ*, ecce, quod ipsa quoque hortationis vim habet. Quin et Latini similiter interrogationibus nonnunquam utuntur, qualis est illa Phœdriæ apud Terentium: Satin hoc mandatum est tibi? Mirificè igitur vehementiâ concludit jam Deus hortationem, quam inde à secundo versiculo adhuc tractavit. Neque enim solum in figurâ, quam expolitionem vocant, quæ est in illis verbis: *Esto fortis, esto firmus, ne sis pavidus, ne frangere;* verum etiam in ipsâ Dei propria summa vis est. Quis enim præ-

pienit Deo non obediat? cujus indignatio ipsas cœli columnas conterit, et quæfacit, ut ait Job. Aut quis presente atque opem ferente Domino Deo suo formidet? *Si ambulavero, inquit David, per vallem ipsâ morte umbrosam, non timebo aliquid mali, quando tu mecum es.* Et alibi: *Dominus lux mea est, et salus mea, à quo timeam? Dominus munimentum vite meæ, quem metuum? Cum accederent ad me grassatores, ut devorarent carnem meam, adversarii, et hostes mei, ipsi offendeant, atque cadebant.* Sed est hujusmodi sententiis plena sacra pagina, quæ et Dei imperium inevitabile, et subsidium inexpugnabile esse docent. Sed enim etiam illud magnâ pollet vehementiâ, quod Jehovam dicit esse Deum ipsius. Est quidem certè Jehova omnium Deus: at hic singularis quædam voluntatis, favoris, studii divini propensio erga Josuam significatur. Cæterum fortitudo, quæ ut paulò ante semel atque iterùm, ita rursus hic agitur, non alia est, quàm quæ legi divinæ sit consentanea, verboque Dei nitatur. Ut enim quæ cum hoc non consentit, non fortitudo, sed temeraria confidentia, dici debet, et plerumque maximum tandem infortunium inventi; ita dum vocant Deo paremus, atque ad ejus sacra legis ductum nos applicamus, fidentè, atque adeò securo animo pergere possumus; quantumvis difficilia, atque inextricabilia specie impedita se offerant, de felici eventu successuque certissimi. Primum igitur in omnibus rebus agendis id nobis accuratè dispiciendum est, Deusne an nostra nos ambitio, aut turpior alia animi affectio vocet, incitetque. Deinde eamne viam, quæ secundum virtutem, an quæ per vitiorum compendia ducit, in aggrediendo opere insistamus. Et interim animo humilii, neque suis dotibus fidentè, sed à celesti numinis auxilio dependente, orandus Deus est, ut cælestis afflatu Spiritus voluntatem nobis suam patefaciat, nosque paternâ benignitate, ad ea quæ sint salutaria, hortetur, pulsaque suo civino animos nostros dirigat. Sic enim futurum est, ut nostrâ spe quam minimè usquam frustremur.

Verba, *כָּלֵךְ*, et *כָּלֵךְ*, cum ad animum accommodantur, parim ipsa inter se differunt; sed utrumque vehementissimo metu percilli, atque adeò consternari, frangere animo, significant. Cæteroque illud, per vim impellere, sive quætofascere, et labefactare, hoc frangere, atque terere est. Porrò clausulam illam: *Quia adest tibi Dominus Deus tuus, etc.* Chaldaeus suo more paraphrastice reddidit: *Adest tibi sub-*

dio verbum Domini Dei tui, in quocunque loco veraberis. Nimirum verbum illud potentia Dei, quo cuncta sustinet ac moderatur, ut ait Apostolus. Sed de hoc ante satis multa.

VERS. 10. — **FERRA** JOSUA MORIBUS POPULI IUSTIS, etc. Vocabulum *Schoterim*, solent Septuag. ferè interpretari, *ῥητορικῆς*, hoc est, *Scribas*; undè natum est frequens illud in Evangelio Scribarum nomen, nisi fallor; est etiam ubi *ῥητορικῆς*, quasi dicas, publiciarum litterarum promulgatores; convertunt; et semel, quod memini, *ῥητορικῆς*, dicunt. Horum officium erat ut ex multis sacrae historiae locis colligunt, principum, et iudicium, atque omninè ipsius magistratûs placita, et edicta ad populum divulgare pronuntiareque; et hunc illorum auctoritate, si opus erat, coercere, vel ad agendum aliquid impellere. Unde R. Salomon ipsos flagris, et loris armat, sicut Romani suos lectores: sed quam rectè, ipse viderit: equidem certè vix puto hoc ex sacris litteris conlîi posse. Cæteram illa positio *כֹּהֲנֵי*, apud Chaldaeos quorum lingua est ex hebraicâ nata, interdum significat scriptum quod solemnî modo signatum, publica privatave pacta aut constituta continet. Interdum verò verbum est, atque imperium exercere in alios notat: quæ ambæ notiones jam dictis officiis sunt admòdum consentaneæ. In veteri illo commentario, quem *Siphre* vocari dicebamus nuper, scriptum est, nemini, nisi qui Levitici generis esset, hoc munus assignari solere; quam opinionem suspicor ex Paralipomenis allatam esse, in quibus sic scriptum est: *Et de Levitis scribae, et monitores*. Sed profectò hoc parùm firmum est. Nam quod *monitores*, illic ex Levitarum ordine petuntur, alia ratio est. Quia sacrum opus, templi instauratio agebatur. Similiter atque apud Nehemiam Levitæ silentium imperant populo; quæ functio ipsa quoque ad *monitores* pertinebat, quia lex tum recitanda erat, atque religionis ergo convocata fuerat concio. Sunt etiam qui opinantur *monitores*, præter jam dicta munera, in bellis aciem instruere solere. Et hoc colligi arbitrantur ex Deuteronomio, sed illic scriptum habetur: *Cum deseriant monitores loqui ad populum, tum ipsi principes exercitûs curabunt in principibus populi, hoc est, tunc duces copiarum in primâ acie rem gerent, neque post principia latebunt*. Quare hujus quoque opinionis commentum rectè sacerorum verborum interpretatione deletur.

In summâ, quos Hebraei *Schoterim* vocant, is fungebantur officiis, quibus apud Romanos

apparitores, statores, præcones. Quapropter apparitorum nomine interpretari rectè posse vocem *Schoterim*, existimo. Aquilas Ponticus, interpres, ut ait divus Hieronymus, curiosus, solet convertere; *ῥητορικῆς*, quasi facinorum vindices dicas: sed parùm, ut nulli videtur, plenè vox hæc græca illam hebraicam representat. Inter alia Mosis præscripta, exstat etiam hoc Deut. 16, 18: *Judices, et monitores sive apparitores; constitues tibi in omnibus portis, quas Dominus Deus tuus daturus est tibi, per tribus tuas, qui jus administrant populo iudicio justo*. Undè eliciti videtur, singulos iudices suos habuisse apparitores, sive statores.

Sunt quidam, qui eo loco hoc nomen simpliciter, pro magistratu interpretentur. Atquimagistratûs vocabulo etiam iudices subjiciuntur, quos tamen non rectè *Schoterim* vocari putarim. Sunt enim hi potius magistratûs administrum quæ magistratus. Dixi de hoc verbo plura, quia frequens est in sacra narratione. Videntur autem isti pontificum, aliorumque Judaicorum magistratum apparitores, temporis progressu, ut se solent venditare ambitio, etiam sacrarum rerum scientiam sibi arrogasse, et majorem, quam pro sua functione, auctoritatem usurpasse. Nisi quis existimare malit, illos scribas, quorum in Evangelis frequentissima est mentio, non *סוֹדֵרִים*, *סוֹדֵרִים*, fuisse. Nihil enim definire ausim. Neque nescio quæ Epiphanius de scribis tradidit.

VERS. 11. — **TRANSITE PER MEDIUM EXERCITUM**, etc. Quo tempore mandata ista ad populum dedit imperator suis præconibus, diffidit videtur quibusdam disquisitio, cum tertius inde ad transmittendum Jordanem dies præstituitur. Nam si dederit, verbi gratiâ, die septimo mensis primi, quem nisan Judæi vocant (neque enim ante dare potuit, ut Hebraei satumunt, cum sexto demum ejus mensis die Mosen eluxisset populus, qui septimo superioris mensis obierat; nam duravit luctus dies totos triginta, eoque durante alias res, præsertim publicas, agere, nefas fuisse illi putant). Igitur si dederit primi mensis septimâ luce, simulque ablegati exploratores Jerichuntem pervenerint, atque sub vesperam ad Rahab diverterint, cum memorentur isti à Rahab dimissi, triduum in monte latuisse; et exercitus ad Jordanem alterum triduum consedissee, efficietur, septem, ut minimum, ab isto edicto ad trajectiorem usque Jordanis esse elapsos dies, aut saltem quinque, si apud flumen non esse moratos plus quam noctem unam dicamus. D. Augustinus ergo non dubitat Josuam, in præfinito hoc triduo,

humane temeritatis reum fecere, quasi non consulto Deo, nimis fidenter, certum tempus populo præstituerit. Quæ mihi sententia durior profectò videtur, quod pace divini viri dixerim. Quis enim credere possit, Josuam imperatorem et sapientissimum, et religiosissimum, in tantâ rerum omnium difficultate, cum maxima parentium pars esset inbellis turba, neque flumen vado transiri posset; neque naves haberentur, et verendum denique esset ne hostis cum armis ad ulteriorem ripam occurreret; ipse autem disertè esset à Deo jussus, in rebus omnibus agendis adire Eleazarem pontificem Dei oraculum consulturum, et pro divinis responsis omnia agere; quis, inquam, credat, in hac re omnium maximâ, Dei opertum eum non consultisse? Et potest sanè, ut mihi videtur, multo verisimilior hic nodus ratione expediri. Nam, ut ad versiculum primum dicebam, cum Josua, dudum ante Mosis excessum, esset à Deo imperator populi designatus, dubium non est, quin illic, postquam illum obisse intellexisset, totâ mente in istam expeditionem intentus, sedulo ea procuraverit, quæ factò opus esse putabat, exploratoresque istos imprimis emisit; interea dum populus lugendo Mosis funeri operam daret, ut credibile sit, quæ toto capite sequente memorabuntur de speculatoribus, et Rahab, ea ante istud edictum esse acta. Neque enim insolens res est, in historiâ sacrâ, *ἡ στρατὸς ἀπὸ τοῦ*, hoc est, ut rerum gestarum series interrumpatur longiore quâpiam interpositione. Certè Josephus hoc primum caput cum tertio conjungit. Scribit enim, imperatorem, simulatque exercitum de movendis castris per præcones monuisse, et triduum trajectiendi flumini præhivisset, eduxisse copias de Sittim ad Jordanem, atque ibi tandem à reversis suis speculatoribus nuntium commodum sanè accepisse. Nimirum ei, ut isti non tam citò redissent, transponere tamen populum certum deliberatumque erat, divinis responsis fretò; verum ego existimare malo, reversos ad illum fuisse speculatores priusquam in triduum pronuntiarî trajectionem juberet; hoc autem eum fecisse die septimo mensis nisan statuo, cum plerisque Judæis. Et hæc mihi, ut simplicissima, ita verissima hujus loci explicatio esse videtur. Sed quam potero paucis exponam Hebraeorum sententias. Igitur R. Isaias, vir sanè doctus, sic scribit: «Narrantur, inquit, exploratores latuisse in monte triduum; fuerunt ergo emissi ante edictum de viatico comparando ad populum promul-

gatum, durante etiam tum luctu: quo demum finito, jussus est populus se comparare ad transeundum flumen post triduum. Nam aliqui quintus dies advenisset, priusquam Josua à Sittim castra ad Jordanem movisset, cum illi triduum in monte consumperint, et insuper diem unum eundo redeundoque, ut minimum.»

R. David Kimhi verò sic ferè scribit: «Die tricesimo post Mosis excessum, qui fuit septimus mensis nisan, ait Dominus Josue: «Surge, transi Jordanem.» etc. Eodemque die mandavit Josua parari viaticum, quia esset die decimo nisan trajectiendum flumen. Speculatores autem miserat priusquam eluxisset populus Mosen: itique reverterant ad imperatorem die octavo nisan. Nono igitur summo mane surrexit ille, duxitque copias ad Jordanis ripam. Et jussit ut se expiarent ad crastinam trajectionem.

R. Levi Gersonis uno loco sic habet: «Censeri, inquit, hoc ab imperatore per præcones edictum esse de viatico comparando, postquam exploratores ablegasset, cum isti triduum in monte scribantur se occultasse. Itaque die quarto et quinto, cum illi jam essent reversi, profectus est imperator cum populo ad Jordanem; et postquam illi per noctem latuissent, quin et hoc, inquit, hæc absurdè dicas, eo ipso die, quo per præcones ista edicebat, ablegasse eum speculatores: verum eum diem haberi non debere pro tridui parte.» Nam illud, *עָד שְׁלֹשָׁה יָמִים*, significat, post triduum ab eo die, itaque triduum finiebatur tandem quinti diei initio, ab illo die. Speculatores autem, eodem die quo emissi fuerant, ingressos Jerichuntem, diverterunt ad Rahab. Jam verò, quod ait Rahab: *Latebitis triduum*, id esse, ac si diceret, usque ad tertium diem; quo die integrum ipsis erat continuato itinere ad Josuam reverti: hæc ferè illo loco R. Levi. Rursus aliò de eadem re sic scribit: «Redierunt ad Josuam duo exploratores die tertio, ex quo fuerant amandati; isque erat dies secundus illius tridui de quo loquebatur, cum diceret: *Post triduum transmittetis Jordanem istum*. Die verò tertio hujus tridui surrexit Josua manè, profectusque est cum populo ad Jordanem, ibique pernoctarunt priusquam trajecterent. Postero die, hoc est, exacto jam tum triduo toto, transmiserunt flumen; isque dies erat decimus mensis nisan.» Sic ille. Exposui breviter quid præcipi Hebraeorum magistrî scri-

tiant. Nunc paucis conabor sacrorum verborum veritatem, quo ordine scripta habentur, toeri, atque defendere, hoc est, docere minime absurdum esse, si existimemus, quo die imperator triduum istud per præcones præstituebat populo, eodem die exploratores cum amandasse. Neque tamen è Sittim versus Jordanem movisse, nisi postquam isti ad se revertissent.

Mosen die septimo mensis ultimi, quem *Adar* vocant, è vitâ exivisse, ut et ortum esse, non solum annalibus Hebræorum, quos *Seder olam*, hoc est, seriem seculi appellant, est proditum; sed etiam à Talmudicis, ubi de sponsaliis agunt. Is autem mensis, eo anno, dies habebat triginta, ut scribit Levi Gersonis, philosophus, et mathematicus insignis. Ergo dies sextus, ut nuper dicebamus, mensis nisan finem luclui imponebat. Igitur die septimo sit monitus populus de se comparando ad trajectionem post triduum, sicut simul emissi speculatores Jerichentem : facile fuit expeditis viris, sexaginta stadia è Sittim ad Jordanem usque (tantum enim intervallum esse scribit Josephus), et inde quinque passuum millia ad Jerichentem, intra paucas horas conficere. Neque enim longius esse hoc spatium tradit Eusebius, atque ante vesperam sic satis speculari urbem. Diverterint igitur ad Rahab sub noctem, atque mox ab eâ per tenebras de muro demissi, ad diem usque tertium, ex quo die ad Rahab diverterant, hoc est, ad eam vesperam usque, que diem octavum mensis nisan sequitur, latuerint in montibus : præscripti enim temporis numerus apud Hebræos, quando nulla adest expressa præpositio, sæpè ita est accipiendus, ut postrema numeri pars secludatur : quod multis exemplis docet Levi F. Gersonis ; ergo quod ad speculatores ait Rahab : *Latebitis in monte tres dies*, est, ac si dicat : Usque ad diem tertium, quo die vobis integrum erit pergere. Jam verò, è nocte, quæ, ut dixi, octavum diem mensis clauderat, et secundum Hebræos, ad diem nonum pertinebat, redierint ad imperatorem in castra ad Sittim, et compta receptaque exposuerint. Is porrò accepto læto hoc nuntio, manè castra ad Jordanem promovit ; postero denique, hoc est, decimo die, trajecerit. Quid est hic absurdum ? aut quid narrationis cursum potest interpellare ? Atqui Josephus, inquis, scriptum reliquit, hæsisse Israelitas biduum apud Jordanem, priusquam trajicerent. Verùm Josephus aliam sententiam secutus est, putavitque exploratores rediisse ad imperatorem apud Jordanem morantem.

totamque proximi capitis narrationem non suo positam esse loco, ut dixi ; et tamen nihil vetat etiam ipsum fateri, eodem uno die speculatores abivisse Jerichentem, et monitores viaticum populo imperasse, triduumque præfuisse trajicendi in Chananeam : dicat enim ille, imperatorem, postridiè quàm edictum hoc promulgari jusserat, è Sittim movisse. Sed urges, absurdum esse, edici, ut viaticum sibi quisque comparet, nullum autem comparandi spatium dari. Sed responderi potest, illa verba, nihil aliud significare, quàm vasa colligere. Sic enim sentit Josephus ; neque dissentit R. Salomon. Porrò si quis latinum nostrum interpretem defendere velit, qui non ante triduum post hoc edictum è Sittim discessisse, et ad ripam fluminis alterum triduum esse commoratos Israelitas ait, is parvi pendens quod plerique Hebræi scribant, suos illos annales, quos dixi, secuti, neque certos, neque probatos ; cum etiam Talmudici de die excessus Mosis inter se ipsi dissentiant, multique eum non mense adar, qui nisan proximè præcedit, sed sebet, qui ante adar est, obisse putent ; quod etiam Kimhi commemorat ; is, inquam, dicat, die tertio mensis nisan monitores apud populum egisse de parando viatico, et trajiciendo post triduum. Eodemque die emissos esse, qui specularentur urbem. Cùmque hic reversi essent, die sexto, productum esse populum è Sittim ad Jordanem, ibique tandem die nono esse monitum, ut se expiaret ad crastinam trajectionem. Illud verò, quod intra triduum esse transmittendum Jordanem proclamabant, sic intelligi debuisse, ex illis castris intra triduum, aut post triduum esse versus Jordanem abeundum, ut deinde cum primâ occasione transeat in Chananeam. Sed hæc ita à nobis tractata disputaque existimet lector, ut primam illam sententiam sciat nobis maximè, et penè solam probari.

Porrò illud : *Parate vobis cibum*, de manâ accipi non potest, quod non nisi in diem servare fas erat ; et quantum satis esset, quotidie cadebat è cælo, quocumque se conferebat populus, usque ad diem decimum quintum mensis nisan, ut post dicitur. Neque enim fides Judaicis illis annalibus, quos modò dicebam, habenda est in quibus scribitur, manna cum Mosis vitâ desissee. Sed, ut erat gens illa voluptatibus dedita, non contenta solo celesti illo cibo, delicatis obsoniis inhiabat, neque horum moderatè ferre potuit desiderium. Nam testata res est, Moabitas et montis Seir ac-

colas, cibos illis pretio vendidisse, adeò mature creperat ipsos celestis cibi fastidium tantum, ut vilissimum etiam æstimarent.

Neque hoc dissimulat R. David Kimhi. Scribit enim, ipsis manna panis loco fuisse ; *וַיֵּרֶד* verò obsonium esse. At R. Salomon, quò gentiles suos à gula voluptatibus alienos faciat, quasi solo manâ contenti vixerint, scribit *וַיֵּרֶד* hoc loco significare, quidquid ad iter esset opus, et ad instans bellum. A quâ sententiâ etiam Josephum non esse alienum dixi. Sed insolens est ista verbi ejus notio ; quare magis ferendi videntur Talmudici, qui ubi de idolorum cultu tractant, ut ex Eliæ Thesbitis scholâ profectam, sententiam hanc commemorant. Cùm cibo nullo eguerint Israelitæ, cadente etiam tum manâ, nihil hic aliud verbo *וַיֵּרֶד*, hoc est, cibi, debere intelligi, quàm male actæ vitæ penitentiam, et adversus Deum pietatem, itaque moneri hic populum per apparitores, ut his virtutibus se dignos præstent, qui in terram promissam feliciter trajiciant. Cæterùm *Zeda*, quamvis ei propriè subjicitur is cibus, qui venatione, atque indagine captus sit, sæpè tamen pro quovis cibo usurpatur. Porrò voculam *Beod*, converti, intra, quia sic eâ utitur Jeremias, cum ait cap. 13, v. 9 : *Occidit sol ejus cum etiam tum esset dies*. Et in Davidis historiâ, 2 Reg. 12, 22, scriptum est : *Cum puer etiam tum viveret, jejunabam*. Sed si, ut diximus, esse probabile, hæc acta fuisse statuanus die septimo mensis nisan, non fuerit hic ipse dies tridui pars, quod latinum interpretem dicere est necesse, qui reddidit : *Post triduum*. Certum est enim, die decimo transitum esse in Chananeam. Porrò illud, *quam Dominus Deus vester dat vobis*, ad informandos populi animos certâ fiducia, dictum est, atque alacritate. Nam nomine Jehovah, pro quo de more, *Dominus*, reddimus, summa Dei potestas significatur : illo verò, *Deus vester*, benignissima, et plus quàm paterna voluntas, studium, tutela, cura. Jam verò, ubi voluntas cum potentia ac facultate est conjuncta, nihil tam difficile est, quod non facile præstetur.

Ad hæc, quæ sequuntur, *וַיֵּרֶד*, *וַיֵּרֶד*, ad possidendum pro hæreditate, vel jure hæreditario, maximum habent ad permovendos populi animos momentum ; quippe qui ex iis verbis intelligat, se non ire populatum modò, quâpiam felici excursionè, hostiles agros, aut prædam actum, veluti cùm Madianitas debellaret. Nam illiusmodi expeditiones, quamvis sæpè, haud solent diuturnâ felicitate hære

victores, sed sæpè sua commoda majoris tandem pensant calamitatibus ; verùm ire possessum quasi à majoribus sibi jure hæreditario relicta prædia, et veluti avita hæredia. Nam verbum *וַיֵּרֶד*, non simpliciter possidere, atque occupare, sed hæredis jure tenere, propriè significat. Non igitur rectè à Latino est præteritum illud *וַיֵּרֶד*, quasi supervacaneum ; sed ille, suo more, secutus est septuaginta Interpretes.

VERS. 12, 13, 14, 15. — AD RUBENTAS VERÒ ET GADITAS, etc. Non satis erat, populum universè per castra à præconibus monitum esse, ut se ad trajiciendum compararet, nisi duas istas tribus, et dimidiam privatum etiam, et propriè imperator commonefaceret, ut Mosis, aut Dei veritas, mandati memores unâ cum aliis trajicerent. Cùm enim hæc tribus sedes nuper commodas natæ essent, regna Sehonis atque Og, et Galaaditidem universam, auctore Mose, cujus jam fati functi indignationem non amplius revererentur ; credibile est, non nisi seorsim monitos et propriè, non fuisse cum aliis spontè trajectores flumen. Sed in dulci, et omnibus vitæ commodatibus affluente nido, apud uxores, liberosque, ac rem suam familiarum mansuros ; presertim cùm non ignorarent, eas suas possessiones novas, à vicinis, iisque potentissimis hostibus non esse satis tutas. Sed enim digna est observatione prudentissimi principis Josuæ modestissima in illis monendis ratio. *Memores*, inquit, *estote ejus rei, quam mandavit vobis Moses, servus Domini*. Potuisset quidem ipse, pro imperio, illos compellere, et nisi parerent, etiam jure accepta illâ à Mose hæreditate exere ; hic enim tum demum ratam firmamque fore donationem voluerat, cùm ipsi subsidium, quod ultrò fratris suis promiserant, prorsus præstitissent. Potuisset etiam meritò hæc sua ipsorum promissa, in ipsos ingerere ; et eorum commemoratione solâ, debiti ipsos officii acriter et duriter commonefacere. Sed ille mavult antiquum monitorem, quàm severum imperatorem agere : contra sanè atque nunc magistratum pars maxima assolet. Nunquam enim isti imperio suo abutuntur insolentiâ, majoreque cum fastu, quàm cùm primùm imperare incipiunt. Nihil ille superbè mandat, sed Mosis mandatum ipsis revocat in memoriam ; et ut id quoque durum, utpote hominis in homines, videri non possit, nominat illum Jehovah, hoc est, Domini Dei servum ; quasi dicat, non tam Mosis illud, quàm ipsius Dei præceptum

fuisse. Cùm porrò illa jussa ad rem accom-
modare pergit suis verbis, inquiens: *Dens*
rester dat vobis quietem, et quæ sequuntur
proximis duobus versiculis, initio statim qua
illis juvencissimam gratissimamque auditu sint,
commemorati, quò sibi ipsorum animos conciliet.
Quid enim illis potuisset esse jucundum
recordatione donatæ sibi ab ipso Deo nuper
amplissimæ, et uberrimæ hereditatis? Quid
acceptius atque suavius quam uxoris parvul-
isque liberis, et pecunibus integrum posthac
fore optatâ diu quiete frui, domi suæ? ubi
verò ulterius ad id ventum est, quod mordere
ipsorum animos possit, hoc est: *Sed vos per-*
getis baltis succincti, etc. Tam id absolvit pau-
cis, tamque citò ad ea quæ acerbum hoc rursus
leniant, transvolat, ut veluti uno hiatu et fe-
rire mentem ipsorum, et sanare videatur. Sic
enim transeundum illis in Chanaanem esse
pronuntiat, ut simul ad perpetuam quietem
rediturus promittat. Hoc profectò est, leniter
quidem, sed tamen cordatè imperio nri, tantâ
cum suavitate parentes ad officium impellere.
Ceteram historia quæ hoc loco attingitur,
perscripta est toto capite 32 Numerorum:
illinc repetat lector. Non recitat quidem Josua
nre ipsa Mosis verba, sed ex eis suam ipse mo-
tionem, magno, ut jam ostendi, artificio
contextit. Quare illud, *dicendo*, sive, *dicens*,
quod versiculo decimo tertio scriptum est, non
quidem loquentem Mosen facit; sed quæ dein-
ceps sequuntur, ea ex Mosis sententiâ dici
ostendit. Porrò infinitus modus *דבר*, pro man-
dativo *דבר* positus est; quali figurâ sæpè utun-
tur Hebræi. Nominî *דבר* subjiciuntur pueri
puellæque minores annis viginti, ut scribit R.
Abraham, filius Ezre.

Usurpatorem autem ferè numero singulari, ut
collectivum, pro plurali. At Symmachus hoc
loco *ἐπέταξ*, *onus*, est interpretatus; volens,
opinor, significare, ea quæ impedimenta vocan-
tur apud milites. Videor enim meminisse. Se-
ptuag. quoquæ sic aliquando esse interpretatos
id verbum. Nomen *דבר*, pro quo dixi, *pe-*
cludes, est ab acquirendo dictum, ac si opes,
facultatesque partas dicas. Et quia veteres illi
et prisci homines laboriosissimi frugalissimi-
que has in re pecuniariâ ferè habebant positas,
ideò plerumque pro pecunibus majoribus mi-
noribusque usurpatur hoc nomen, cui prorsus
simile est græcum illud *κρίνα*, quod pro eo
Septuag. reddiderunt. Parum ergo plene *ju-*
mentata, dixit latinus. Hæc enim ea sola ani-
malia esse videntur, quæ jugum subeunt, la-

boresque et molimina nostra adjuvant. Porrò
quid *Hamusim*, quod interpretatus sum, *suc-*
cincti, significet, non eandem habent Hebræi
omnes opinionem. Plerique, cum Chaldeo,
armatos dici existimant, ab *Homes*; quæ ea
corporis humani pars est, in qua costa quinta
locatur; in historiâ Abner, Septuag. illic *ἄνω*,
hoc est lumbum, sunt interpretati: arma enim,
inquit illi, ad eam ferè partem usque tegunt
corpus. Et sanè ab *Homes*, hoc est, lumbis,
dici *Hamusim*, planè est credibile, cum videamus
Halusim, ei prorsus geminum esse, si et
formam, et notationem spectes, quod nomen
à *Halasaim*, hoc est, lumbis, formari, certis-
simum est. Sed an ista, *Hamusim* dico, et
Habusim, armis contextos ad quintam costam,
aut ad lumbos usque significant, an verò suc-
cinctos balteo militari, non satis possum con-
stituere: Aquilæ prius placet; septuaginta
interpretibus posterius: ille enim *ἄνω*,
isti *ἄνω*, convertunt. Sed sanè *ἄνω*, hoc
est, succincti, magis mihi placet. Nam usitatissi-
mum est in sacrâ historiâ, cinctis lumbis
significare expeditum robur, atque alacritatem
et paratum studium, strenuamque fortitudinem.
Et unde, quæso, per tot annos miserâ oppressis
servitute hominibus tanta armorum copia?
Sed dicas fortassè, hostiles exuvias fuisse.
Multis enim inde ex *Ægypto* victoriis fuerant
portiti, et præsertim nuper adè adversus duos
reges, Schonem, et Og, atque adversus Madia-
nitas. Atqui non videntur mihi illi sacræ gen-
tis existimationi satis consulere, qui eam tanto
se studio loricasse putant; debebat enim Dei
præsidio satis fidere, ideòque ne equis quidem
contra hostes uti ei licebat, ut post videbimus.
Sed sit sua cuique libera sententia. Sunt etiam
qui *ἄνω*, sic interpretentur, quasi quibus
vris ordines agminis donati fuerint. Sed hæc
ego opinionem repudio prorsus, propter nomi-
nis *Habusim*, similitudinem, cum hoc ab illius-
modi notione sit alienum. Illud *ἄνω*
converti, *eo-am fratribus vestris*, potius quam,
ante fratres vestros. Non enim existimo, ut
Septuag. et Latinus sensisse videntur, has
duas tribus et dimidiam in primâ acie ubique
adversus hostes consistere debuisse, et fratrum
suorum veluti propugnatores, et antesignanos
fuisse, sed socios potius. Neque memini in
omnibus bellis chanaanais id factum usquam
memorari. Et nihil usitatum in linguâ sacrâ,
quàm ut *ἄνω*, non locum anteriorem, sed
præsentiam significet. Ad hoc, videmus hie
passim, *coram Domino*, et *oram vultibus ve-*

stris pro eadem re usurpari. Igitur, quod ait
imperator: *Vos pergetis cincti coram fratribus*
vestris, est ac si dicat: Vos adieritis vestris
fratribus expediti ad pugandum, et socia ar-
ma cum illis conjugetis. Quod traduxi, *viri*
militares, est hebræicè, *viri fortes*, et ad bellum
gerendum idonei. Sed non est existimandum
eos omnes qui militare possent, ex istis duabus
tribubus et dimidia, nomen dare debuisse.
Certum est enim ex nuperâ recensione, fuisse
maturos militiæ, Rubenitarum quidem quadra-
gias et ter mille, septingentos triginta; Gadit-
tarum verò, quadragies mille et quingentos;
denique Manassitarum, quinquagesies et his
mille, atque insuper septingentos. Et tamen
non plures quadragies mille dicentur ex om-
nibus simul istis tribubus suppetias fratribus
suis tulisse. Ergo illa universitatis nota, *omnes*,
significat quidem, nullos nisi militares, in
hanc expeditionem fratres comitari debere;
verùm non eos omnes, qui sint militares, de-
bere comitari. Quæ porrò versu 15 promittit
imperator, ea videbimus, si volet Deus, suo
tempore bonâ fide præstari. Illud: *Versus or-*
tam solis, additur ad significandam Galaaditi-
dem, sicut alibi, versus occidentem, cum
Chanaanem ostenditur; quia vox *trans*, ad
utranvis ripam fluminis accommodari po-
test.

VERS. 16, 17. — RESPONDERUNT AUTEM JOSUA
DICENTES: OMNE ID, etc. Apparitionem præco-
nio monita fuerat universa multitudo, de mo-
vendis castris, trajiciendoque intra triduum
Jordanem. Propriè autem, et seorsim Rubenitas,
Gaditas, et Manassenses imperator monuerat,
ut jam audivimus. Itaque hoc responsum, ego
certè, non istarum trium, sed omnium simul
tribuum esse existimo: quem jam per suos
tribunos, aut alios primæ auctoritatis viros Im-
peratorem allegatos, solemniter ipsi deferunt
imperium, et suam obedientiam, atque obse-
quium; non in iis modò, quæ jam imperata
sunt ab illo, sed in omnibus, in quibus aequum
est parentes suo imperatori esse morigeros.
Planè enim constitutum omnibus esse, Mosis,
hoc est, summi imperatoris loco illum habere,
neque minùs, atque hunc ante, revereri. Ni-
miram perspecta fuerat omnibus Dei voluntas
in designando Josuam Mosis successorem: ne-
que Dei solùm, sed ipsius etiam Mosis. Nam
palam pro concione, impositâ Mosis manu ejus
capiti, fuerat ductum, sic jubente Deo, conse-
cratus imperator, tum quæ ad hoc munus
pertinent mandata, ea ab ipso Deo, ex nube,

populo inspectante, et responsa sacra audien-
te, acceperat, ut ante ex Numeris et Deuterio-
nomio docuimus. Ad hæc, recordantur pro-
cul dubio verborum Mosis, atque adè Dei ip-
sius, cum ille diceret Deut. 18, 15 et 18:
Prophetam ex te, ex his fratribus, talem qualis
ego sum, suscitabit tibi Dominus Deus tuus; et
obedietote; hic verò subjiceret: *Quisquis non*
obedierit verbis meis, quæ loquetur ille propheta
meo nomine, ego vindicabo, ut jam nullus ipsis
relictus videatur fuisse tergiversandi locus.
Etsi enim ista de Christo præcipuè dicta sint,
tamen ad ipsam etiam Josuam ut Christi typpum,
formamque pertinere, docuimus ante ex Ju-
stino. Et tamen laudem non vulgarem mere-
tur tante multitudinis tam concors obedientia,
præsertim alacerrimo promptissimoque animo
delata. Planè enim ex ipsis penè singulis re-
sponsi verbis hilarem ac lubentissimum paren-
di studium intelligi potest. Ubique enim no-
tam universitatis, *omnia*, in ore habent, ut
prorsus nihil fore significant, in quo sint ipsius
justa imperium detrectaturi. Et illius obe-
dientiæ comparatio, quam Mosis præstiterant,
non præcisam, et in quibusdam modò rebus
parenti modum significat, sed magis perfectum,
plenum, prolixum. Proponunt enim
Mosis, tanquam omnium maximi imperatoris
exemplum, et quem nullus possit auctoritate
anteire. Nam pro iis quæ in Deuteronomiò ex-
tremo scripta sunt, nemo adhuc vixit apud Is-
raelitas, Deo tam familiaris, tantiquæ præditus
potestate, ac tot tantisque prodigijs editis cla-
rus, atque Moses fuit.

Sed diceo, illorum adversus Mosen obedi-
entia minime fuit *ἀνομιαν*, adè ut aperta sæpè
rebellio videri poterit. — Atqui universa illa
generatio contumax, ut loquitur sacra historia,
jam interierat per solitudinem. Ad hoc, si quis
iniquam vel digitum moveat, aut hisebat
contra Mosen, illiè noxæ pena præstò erat.
Cùm ergo nemo illi rebellari impunè, haud
absurdè, obedientia ipsi integrè illibèteque
præstita censetur. Neque verò hic Israelitæ se
de obedientiâ jactant, quod latina tralatio,
mendosè profectò, expressit; sed potius quan-
tam Mosis obedientiam debuerant ingenè fateri,
ac tantam Josuæ pollicentur; debuerant
autem illi summam, eum, ut dixi, nisi summam
præstabant, continuo dabant supplicium. At-
que hæc istorum verborum esse veram sen-
tentiam, patefacit versiculus postremus, cum
ait: *Quisquis fuerit rebellis*, et quæ sequun-
tur. Cæterùm in his verbis: *Sit Dominus Deus*

tus tecum, ut fuit cum Mose, votum est, meo iudicio, nihil ad institutum de obedientia sermonem pertinens; sed quale animi læti affectu expressit abrupte, occasione nominati optimi omnibusque chari imperatoris Mosis, qui aperit è vivis excesserat. Et qualia alioqui vota fieri assolent à populis, cum suis principibus imperia deferunt, ac si dicant: Caterum optamus, ut Deus tuus, qui te nobis principem dedit, qui te tam benigne nobis audientiam ex nube est allocutus; qui te spiritu sapientiæ amplificavit; cuius tu in hoc imperio es administrator, Mosisque successor; is Deus ita omnia prosperet tuo imperio, ut Mosis imperio prosperavi; cui cum nullo hoste res fuit unquam, quem non, illius ope fretus, facile devicit. Est autem hoc loco observanda optantis populi proba religio, qui Mose omnem felicitatem, non ejus fortunæ, sed Deo acceptam referunt, neque Josuam porro posse res prosperè gerere, nisi hujus ope adjuvum, agnoscent. Si quis autem ista ad propositam obedientiæ materiam altinere contendat, equidem cum eo non pugnavero. Neque enim à vero aliena fuerit sententia, si quis dicat, eos perpetuum obsequium Josue, quale ante Mose præstiterant, polliceri, modò ut sic illius imperium à Deo dirigatur, ne quid aut imperare, aut aggredi in animum unquam inducat, quod non sit legi voluntati-que divinæ consentaneum, sicut Mosis actiones omnes à Deo gubernabantur. Itaque vocala פְּ, exceptivè, ut sic dicam, erit interpretanda. Promittunt enim, si istam sequimur sententiam, præcisè obsequium, quatenus à Deo ipse imperator non desciverit: neque alia quam recta atque utilis, et cum lege Dei conjuncta præscripserit. Et sanè hunc sensum amplexi videntur Talmudici, in eo tractatu, quem *Sanhedrin* appellant, capite decimo tertio; quos sequuntur R. R. David Kimhi, et Levi F. Gersonis. At objicit aliquis: Notum est illud D. Petri, parendum esse non solum bonis et æquis, verùm etiam pravis dominis. Et si parentibus permittatur in dominorum mores, vitamque inquirere, vix unquam cuiquam de fore quo suam excuset contumaciam. Verùm non jam agitur de vitâ principis privatâ, sed de ipso imperio. Illa enim qualis sit, parentium non interest; at hoc, si contra republi., contra religionem probam, et in summâ, contra jus fasque exercentur, non debet aliorum hominum obsequio adjuvari. Sed hoc hæcenus. Parcissimè enim illiusmodi locos communes tractare constitui, ne videar otio abuti.

Sequitur in ordine verborum: *Quisquis rebellis fuerit ori tuo*, etc. Jam redeunt ad interruptum voto sermonem de obedientiâ. Quisquis, inquit, vel contra atque tu jusseris, egerit, vel aliquid eorum non egerit quæ tu mandaveris, occidatur. Ostendit ergo perspicuè hic locus, quantam ad parendum alicuius præ se ferant: et simul illam à Mosis imperio prolatam similitudinem, significare summam, et, ut sic dicam, capitalem obedientiam. Tam enim certè, verè, atque ex animo obedientiam se promittere ostendunt, ut ultrò capitis periculum sibi statuunt ipsi, si usquam fallant; similiter atque Mose republi. gerente, capitalis fraus fuit, ei non paruisse. Discimus ergo, eos qui imperata non faciunt, multoque etiam magis qui contraria faciunt, imperiumque legitimum demutant, morte mulctari à justo magistratu posse. Sed neque hunc locum communem persequare longius, disputatum alioqui à multis copiosè.

Illud, *ori tuo*, transnominatio est, ac si dicas: Verbo tuo; ut redditum à Chaldeo est. Postrema illa pars: *Ceterum esto fortis et firmus*; aut votum est; quale illud, quod nuper explicabamus; aut hortatio, quâ universa multitudo per suos allegatos, quamvis sponte suâ currenti principi, calcaria tamen subdit: aut potius, quâ se illius fortitudini, toto animo asserturam declarat, q. d.: Tu modò sis forti et fidente animo, in nobis nihil desiderabis; nos officium erga te, ut imperatorem nostrum, ubique conservabimus.

R. Levi F. Gersonis, sic explicat ista: Modò ut sis fortis firmusque in administrando imperio, secundum legis Dei præscripta. Neque enim, inquit, si jussisset imperator ullam violare, obtemperandum ei fuisset, nisi si pro tempore res ita postulasset. Et hic rursus ille Talmudicos sequitur. Illi enim eo, quem modò indicabam, loco, dum ista verba tractant, disputantque, statuunt, particulam פְּ, quæ hoc loco scribitur, exceptionem significare. Neque verò absurdum videri debet, quòd fortitudo in observandâ lege collocatur. Sic enim superius, vers. 7, ipsum etiam Deum loquentem audivimus, cum diceret: *Prorsus esto fortis et firmus, ut observes præstare universam legem quam imperavi tibi Moses*, etc. Nec est sanè privata illa, et veluti domestica fortitudo, quæ in cujusque animo vitilis obstat, virtutem defendit, militari fortitudine inferior, sed longè etiam superior existimanda, quippe sine quâ fortitudo illa bellicâ nunquam fructuosa, sæpè

autem noxia est. Sed profert R. Levi alteram quoque sententiam, quasi jubeat populus imperatorem capessere republi., ne ea gubernatore orba, post Mosis excessum fluctet. Et hæcenus explicata à nobis ea ferè sunt, quæ primo capite continentur. A quibus prius quàm discedamus, persolvenda est subdificilis, ut videtur, questio, quæ hoc loco existit, cur opus sit Rubenitas, Gaditas, et Manassenses, quibus sua jam hæreditas attributa cis Jordanem est, trajicere cum cæteris suis fratribus armatos, et tanquam suppetias ferre ipsis, ad debellandum Chananos: quos se profligaturum Deus ipse sæpè est pollicitus; et, ut audiemus, erit totius belli præsentis tum inceptor, tum confector. Ad ista responderi rectè posse puto, nihil illorum quidem viribus opus esse, ad exterminandos veteres terræ incolas, habitatoresque, qui divinis stratagematibus magis quàm armis superabuntur. Neque verò etiam idè solùm voluisse Mosen, divinum consiliorum interpretem, ut fratribus illi suis adessent, quia Deus, etsi per se ipse satis pollens potensque est, tamen humanas res opera ferè hominum administrare assolet; sed multò magis, quia antequàm et victoria bello, et respub. hæreditatis divisione, ac denique religio arce colloccatione, sacrorumque rituum factis initiis constituta essent, dividi populus, absque magnis flagitiis, non potuit. Primum enim ea res mutuos inter se animos plurimum abalienasset, si illæ tribus fortunam suam in communionem magorum, ut videbantur, periculatorum, quæ restabant, conferre nolissent, statuisentque nullam sibi societatem, communis utilitatis causâ, cum illis esse debere, quorum res nondum satis certæ erant. Ea verò abalienatio sensim legum, et sacrorum communionem, quâ tanquam unius ejusdem civitatis cives inter se omnes conjuncti fuere, dissolvisset: porro hæc sublata prorsus distraxisset Ecclesiæ unitatem, atque adè Ecclesiam ipsam evertisset; quippe que nisi una est,

CAPUT II.

1. Misit igitur Josue filius Nun de Setim duos viros exploratores in abscondito, et dixit eis: Ite, et considerate terram urbemque Jericho. Qui pergentes ingressi sunt domum mulieris meretricis (1) nomine Rahab, et quieverunt apud eam.

(1) Vox hebræa זִמְרָה, juxta nonnullos hic copam, non meretricem significat. — Vox egyptiæ apud Septuaginta utramque habet interpreta-

nulla est. Deinde cum sacra arca omnino in Chanaanem inferri deberet, ob causas quas opportuno loco explicabimus, non potuerunt illi eam, tanquam Deum ipsum, deserere, prius quàm locum suum cepisset; in quo sibi Deus vellet sacrificari, cum quia ipsi quoque nusquam alibi sacris operari fas esset; tum maxime, quia cum vera religio non legibus et judiciis, sed pietate hominum, et quâdam conjunctione, quæ ipsis cum Deo est, optimè conservetur, si illæ tribus, sui commodi causâ, Deum, veluti adhuc peregrinantem, et ad suos hostes transeuntem, deseruissent, fieri vix potuisset, quin ea res, quâdam neglecti officii opinione, ipsos desertores, paulatim à sacro illo delubro, et prouide à debitis ritibus, et cultu legitimo avertisset. Ita est enim ingenium hominum, ut quem suo peccato offenderunt, cum minus amare, sæpè etiam fastidire, et porro sensim odisse incipiunt, præsertim si illiusmodi esse peccatum, ut ejus non facile ipsos possit penitere. Præter istas autem causas, hæc quoque afferri potest, verendum fuisse ne si in transendo tergiversata fuissent istæ tribus, suâ illâ retractatione locum aperuissent totius populi diffidentia: ex quâ deinde nova occupanda Chananæa dilatio, erronee vel superioribus perniciosiores fuissent consecuti. Quamvis autem hoc in crimine magis poni debuisset illis, qui præ magna fiducia suæ inconstantia, tam facile in alienâ culpâ fuissent offensi, tamen Moses hac ratione potissimum in istis tribus objurgandis uti videtur, cum hæreditatem sibi cis Jordanem assignari illæ postulant. Nimirum Moses magno studio omnem ubique orationem ad vulgi captum, popularemque intelligentiam accommodavit. Hæc autem postrema causa quam superiores magis perspicua est; imò verò ex illis, quæ nuper ad eam omnium malo maximo acciderunt, planè evidens, et ante omnium posita oculos. Sed hæc quoque hæcenus.

CHAPITRE II.

1. Josué, fils de Nun, crut qu'avant de passer le Jourdain et d'entrer dans le pays ennemi il était de la prudence de le faire reconnaître. Il envoya donc secrètement de Setim, où tout Israël était campé, deux espions, et leur dit: Allez, et reconnaissez bien le pays et la ville de Jéricho. Ils partirent du camp, et arrivés à Jéricho, ils entrèrent dans la maison d'une femme débauchée, nommée Rahab, et se reposèrent chez elle.